

Warszawa, 7 stycznia 2021 r.

Prof. dr hab. Ryszard Zięba

**Recenzja rozprawy doktorskiej Magdaleny Kani
nt. "Development aid policy of sub-state governments in the European Union"
(s. 543) dla Rady Dyscypliny Nauki o Polityce i Administracji Uniwersytetu
Jagiellońskiego**

Metodologia i warsztat rozprawy

Problematyka polityki pomocy rozwojowej stanowi ważny i potrzebny temat do analiz politologicznych. Przemawia za tym wiele argumentów, w tym choćby ten, że Unia Europejska jest największym na świecie donatorem tej pomocy. Tytuł recenzowanej rozprawy wskazuje, że ten temat jest ujęty z perspektywy nie UE jako podmiotu, lecz administracji jednostek niższego szczebla niż państwa członkowskie Unii. Przedmiotem analizy jest polityka udzielania tej pomocy przez te jednostki wchodzące w skład państw członkowskich, a więc ich udział we współpracy międzynarodowej na rzecz rozwoju. Praca ma na celu – jak podaje we Wprowadzeniu sama Doktorantka – „identyfikację i analizę zmieniającej się dynamiki międzynarodowej współpracy rozwojowej ze szczególnym uwzględnieniem nowo rozpoznanych form i interesariuszy. Pełnią one rolę pomocniczą w stosunku do konwencjonalnych podejść typu *top-down* tradycyjnie zainteresowanych stron (państw i organizacji międzynarodowych). [...] W konsekwencji w rozprawie doktorskiej badane są instytucjonalne i polityczne aspekty przejścia od wymiaru pionowego do poziomego współpracy na rzecz rozwoju” (s. 13). Ma to na celu poszerzenie wiedzy naukowej na temat procesów politycznych determinujących charakter i kształtowanie polityk publicznych wobec polityki pomocy rozwojowej zarządzanej przez samorządy niższego szczebla niż państwa w Unii Europejskiej (s. 14).

Mgr Magdalena Kania uczyniła przedmiotem analizy zarządy niepaństwowych podmiotów, a mianowicie: Flandrii i Walonii (Belgia), Badeni-Wirtembergii, Bawarii i Hamburga (Niemcy), Katalonii (Hiszpania), Szkocji i Walii (Wielka Brytania). Ma to charakter innowacyjny, gdyż większość literatury na temat polityki pomocy rozwojowej jest skoncentrowana na działaniach Unii Europejskiej i innych organizacji międzynarodowych oraz państw. W niniejszej pracy mamy do czynienia z analizą polityki rozwojowej na poziomie jednostek terytorialnych w ramach państw, realizowanej przez regionalne i lokalne samorządy. Analiza ta obejmuje badanie mechanizmów i instrumentów jakimi posługuje się osiem ww. samorządów regionalnych w Unii Europejskiej w zakresie współpracy rozwojowej, a także zmierza do dostarczenia empirycznych dowodów na to, że realizowana na poziomie niższym niż państwowy współpraca rozwojowa jest efektywna. Ponadto wartość informacyjną rozprawy podnosi przeprowadzona analiza porównawcza podobieństw i różnic między polityką analizowanych ośmiu podmiotów regionalnych. To dodatkowo wzmacnia ukształtowaną w literaturze tezę o wielopoziomowym zarządzaniu w Unii Europejskiej. Poza tym rozprawa mgr Magdaleny Kani pozytywnie wpisuje się aktualne badania, rozwijane w Polsce przez prof. Pawła Frankowskiego, wskazujące jak nowymi aktorami stosunków międzynarodowych stają się podmioty niepaństwowe.

Metodologia rozprawy jest tradycyjna, a mianowicie Autorka deklaruje i stosuje metodologię porównawczych badań jakościowych, opartych na badaniu faktów empirycznych (s. 17). Obejmuje ona metody znane w naukach społecznych w Polsce i w tym kontekście niepotrzebne, a nawet niezręczne jest obszerne powoływanie się na niewiele wnoszące do poznania książki i artykuły autorów publikujących na Zachodzie. Czym są badania empiryczne, to polscy badacze dobrze wiedzą i z powodzeniem je stosują do badania różnych zjawisk występujących w rzeczywistości społecznej, w tym międzynarodowej. Natomiast wartościowe w recenzowanej rozprawie są analizy ośmiu wybranych przypadków prowadzenia polityki pomocy rozwojowej przez jednostki terytorialne czterech państw członkowskich Unii Europejskiej.

Pomimo rozbudowanych wyjaśnień we Wprowadzeniu na temat metodologii rozprawa zdradza braki metodologiczne. Po pierwsze, po wskazaniu celu rozprawy

powinna być jasno sformułowana hipoteza lub hipotezy. Tymczasem Doktorantka najpierw formułuje tzw. główne pytanie badawcze – „Jakie są modele polityki pomocy rozwojowej prowadzonej przez samorządy sub-państwowe w Unii Europejskiej”? Następnie jest ono rozdrobnione na 21 pytań pomocniczych, podzielonych na trzy kategorie, (a) pytania „eksploracyjne i opisowe”, (b) pytania wyjaśniające, (c) pytania porównawcze. To zdecydowanie za dużo pytań i m.in. dlatego trudno w dalszych częściach rozprawy odnaleźć odpowiedzi na wszystkie postawione pytania badawcze.

Dalej pojawiają się hipotezy, ale poprzedzone wątpliwym wyjaśnieniem Autorki, że hipotezy są charakterystyczne dla metodologii dedukcyjnych i ilościowych, a rzadko występują w badaniach jakościowych. To twierdzenie, zapożyczone od J. W. Creswella jest po prostu nieprawdziwe (s. 24). Nie warto więc sugerować się literaturą zachodnią, bo nie wszystko z niej jest godne naśladowania. W końcu hipotezy się pojawiają jako twierdzenia Doktorantki wyprowadzone z trzech poziomów zarządzania w Unii Europejskiej: wymiaru europejskiego, państwowego i lokalnego. Mgr M. Kania formułuje cztery hipotezy. Mianowicie: 1) zarządy jednostek niepaństwowych prowadzą politykę współpracy rozwojowej w ramach wielopoziomowego zarządzania w ramach UE; 2) zarządy tych jednostek zapewniają pomoc rozwojową, która stanowi wkład na rzecz pomocy rozwojowej ich państw; 3) Zarządy te zapewniają politykę pomocy rozwojowej niezależnie od rządów centralnych, aby przedstawić się jako pełnoprawni aktorzy na arenie międzynarodowej; 4) Zarządy te prowadzą politykę pomocy rozwojowej, aby ułatwić udział podmiotów lokalnych zaangażowanych we współpracę na rzecz rozwoju (s. 25).

Zwykle w badaniach naukowych dobiera się metody i techniki badawcze dla weryfikacji hipotez. Natomiast Autorka recenzowanej rozprawy – znowu sugerując się wątpliwej jakości literaturą anglosaską (I. Shapiro, J. W. Creswell) – pisze, że metody i techniki stosowała dla pytań badawczych i projektu badawczego (*research questions and research design*). A z racji przyjętej metodologii badań jakościowych za takie uznała dość dziwny podział na „on-site research” i „empirical research” (s. 25). W pierwszej grupie umieściła badanie dokumentów i literatury przedmiotu oraz wizyty studyjne, a w drugim zbieranie danych.

Struktura rozprawy jest prawidłowa, a cała rozprawa składa się z wprowadzenia, pięciu rozdziałów, konkluzji, aneksów i obszernej bibliografii. Numeracja jest ciągła poczynając od wprowadzenia jak w wydawnictwach anglosaskich. Ze względu na bardzo dużą szczegółowość przydatne mogłyby być zamieszczenie konkluzji na końcu każdego z rozdziałów, a nie tylko niektórych podrozdziałów. Tym bardziej byłoby to pożądane dlatego, że cała rozprawa jest bardzo obszerna i szczegółowa, a czytając długie rozdziały trudno czytelnikowi zapamiętać całą ich treść. Rozprawę rozpoczyna rozdział (zanumerowany jako 2) poświęcony przedstawieniu ram teoretycznych i modelu analizy. Rozdziały przedstawiające meritum polityki współpracy rozwojowej zostały ustawione w logicznej kolejności, od poziomu globalnego, poprzez europejski, państw członkowskich UE do poziomu sub-państwowego, czyli regionalnego i lokalnego. To odpowiada logice prowadzonej przez Unię Europejską polityki na rzecz rozwoju.

Dość niejednoznaczna jest **cezuza pracy**. Z treści wynika, że obejmuje ona okres od apogeum zimnej wojny w latach 50. XX wieku do czasów współczesnych. Jest to zdecydowanie za szerokie zakreślenie badań, które zakłóciło przejrzystość rozprawy.

Pozytywne wrażenie robi olbrzymia, spisana na 44 stronach, **bibliografia**. Obejmuje ona bardzo liczne dokumenty, najczęściej udostępniane w wersji elektronicznej w Internecie. Dobrze, że Autorka podaje datę korzystania z nich, bo to ułatwia ich weryfikację w sieci. W bibliografii znalazły się wszystkie najważniejsze monografie i mniejsze publikacje dotyczące problematyki objętej tematem rozprawy, a także bardzo liczne artykuły prasowe. Znaczy to, że **podstawa źródłowa** rozprawy mgr Magdaleny Kani jest obszerna. Szkoda, że znalazło się w niej zaledwie kilka publikacji polskich autorów. Tymczasem w tych fragmentach rozprawy, gdzie są opisywane systemy polityczne Niemiec, Belgii, Hiszpanii czy Wielkiej Brytanii brakuje klasycznych publikacji polskich politologów. Za to przeważają opracowania, zwłaszcza badaczy publikujących w języku angielskim, tak jakby Autorka rozprawy założyła, że są one lepsze od opracowań autorów polskich. Tymczasem tak nie jest, a warto przypomnieć, że niniejszy doktorat jest broniony na polskim najstarszym uniwersytecie, a to chyba do czegoś zobowiązuje...

Inne elementy warsztatu naukowego nie budzą moich zastrzeżeń. **Przypisy** są liczne i zrobione prawidłowo. **Język angielski rozprawy** jest poprawny i komunikatywny. Tekst jest bardzo solidnie przygotowany, nie zdarzają się błędy literowe, co często występuje w innych rozprawach doktorskich.

Wywody i argumentowanie są prawidłowe, obiektywne, niekiedy mało klarowne, ale raczej samodzielne. Doktorantka wykazała się dużą skrupulatnością w zbieraniu faktów i systematyzowaniu analizowanego ogromnego materiału oraz posiadanej wiedzy, niekiedy jednak dała się przytłoczyć nadmiarowi opisywanych szczegółów oraz przytaczaniu przyczynkarskiej literatury na ich temat, co utrudniło formułowanie i uzasadnianie własnych sądów. Zbyt obszerny tekst pracy utrudnia odczytanie płynności wywodu i konkludowania, które nie zawsze wynika z treści wcześniejszych obszernych rozważań, co zwłaszcza widać w zakończeniu rozprawy (Conclusion).

Treść i tezy rozprawy

Rozprawa doktorska mgr Magdaleny Kani stanowi bardzo obszerne i ambitne dzieło naukowe. Ocenę tę formułuję uwzględniając istniejącą liczną, cząstkową i rozproszoną literaturę przedmiotu.

Pierwszą zasadniczą uwagę odnośnie do treści rozprawy jest moja wątpliwość co do potrzeby zamieszczenia obszernego rozdziału teoretycznego zatytułowanego „Theoretical framework: sub-state governments in IR and the model of analysis”. Skoro Autorka przyjęła tradycyjną metodologię opartą na prowadzeniu porównawczych jakościowych badań empirycznych, to zbędne wydaje się prezentowanie różnorodnych podejść teoretycznych do badania stosunków międzynarodowych. Nie została też jasno i przekonująco uzasadniona przydatność w rozprawie międzyparadygmatycznych rozważań „agent-structure”. W rozdziale tym wystarczyłoby odniesienie się i ewentualne wykorzystanie ustaleń teorii na temat pojmowania „sub-state governments” oraz „top-down versus bottom-up recognition of actorness”. To w rozprawie jest potrzebne i słusznie się znalazło. Natomiast nie widzę związku między szerokim zakreśleniem panoramy teorii stosunków międzynarodowych (realizm, liberalizm i konstruktywizm) a dalszymi fragmentami

rozprawy, bowiem nie zostały one wykorzystane w analizie empirii polityki rozwojowej prowadzonej przez wybrane samorzady regionow państw członkowskich Unii Europejskiej. Nie dostrzegam także przekonującego uzasadnienia potrzeby umieszczenia w rozprawie całego rozdziału drugiego (3. Global level: from politics to policy in development cooperation). Rozprawa dotyczy polityki rozwojowej prowadzonej przez jednostki sub-państwowe funkcjonujące w ramach państw członkowskich Unii Europejskiej, a zatem obszernie opisy tego, co było przed powstaniem Unii wydają się zbędne. Wystarczyłoby ograniczyć się do krótkiego ukazania antecedenencji współpracy rozwojowej przed powstaniem UE.

Kompetentnie jest napisany kolejny rozdział „4. European level: toward the EU decentralized cooperation in development”, w którym bardzo szczegółowo została ukazana ewolucja polityki rozwojowej UE i postępująca decentralizacja tej polityki, prowadząca do upodmiotowienia jednostek sub-państwowych, regionów i samorządów lokalnych. Wywody są jednak bardzo rozwlekłe i obejmują opis struktury i funkcjonowania mechanizmów polityki rozwojowej, w tym głównych organów UE. Również w tym przypadku w rozprawie znalazły się zbędne opisy dotyczące polityk europejskich w okresie przed powstaniem UE.

W kolejnym rozdziale zostały zaprezentowane regulacje konstytucyjne i kompetencje władz regionów i jednostek lokalnych z czterech państw członkowskich Unii Europejskiej. Jest to kompetentnie napisany rozdział, szkoda tylko, że Autorka nie wykorzystwała w nim polskiej literatury przedmiotu. Ukazane także zostały instytucjonalne regulacje działań ośmiu jednostek sub-państwowych w zakresie pomocy rozwojowej udzielanej partnerom pozaeuropejskim.

Najciekawszy jest rozdział piąty (6. Sub-state level: objective and perceptual determinants of decentralized cooperation) omawiający działania podmiotów sub-państwowych w zakresie pomocy rozwojowej (Flandrii, Walonii, Badenii-Wirtembergii, Bawarii, Hamburga, Katalonii, Szkocji i Walii) wobec partnerów zagranicznych, a także współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi. Tutaj wątpliwość budzi posługiwanie się kategorią „nacionalizmu regionalnego” (s. 334 i n.). Wydaje się to jedną z nowinek w publikacjach autorów z niektórych krajów zachodnich, która nie jest przekonująco zdefiniowana. Autorka posługuje się tutaj modnymi na Zachodzie terminami, które nie mają waloru intersubiektywności. Są

przecież znane inne terminy na określenie odmiennych tożsamości mieszkańców analizowanych ośmiu regionów, takie jak chociażby separatyzm. Tymczasem warto byłoby skorzystać z klasycznej literatury naukowej na temat nacjonalizmu, w tym wydawanych w Szwecji, Wielkiej Brytanii czy USA, a także w Polsce.

Wniosek końcowy

Generalnie pozytywnie oceniam rozprawę doktorską mgr Magdaleny Kani. Jest to obszerna, bogata w treść i drobiazgowo przygotowana rozprawa, choć w wielu miejscach przesadnie szczegółowa, która jednak łączy przyjęte założenia metodologiczno-teoretyczne z analizą bogatego materiału empirycznego. Rozprawa ta stanowi samodzielne i oryginalne rozwiązanie istotnego zagadnienia naukowego określonego w tytule. Autorka wykazała się w przedłożonym tekście dobrą wiedzą ogólną o polityce pomocy rozwojowej Unii Europejskiej, umiejętnie wykorzystała tę wiedzę do analizy wybranego fragmentu rzeczywistości międzynarodowej, a więc ośmiu regionów UE zaangażowanych w politykę rozwojową. Słabiej poradziła sobie z formułowaniem wniosków z prowadzonych badań. Nie mniej wykazała się zdolnością prowadzenia pracy naukowej. Upoważnia mnie to do konkluzji, że recenzowana rozprawa odpowiada przepisom prawa, a jako taka może stanowić podstawę do dalszych etapów przewodu doktorskiego mgr Magdaleny Kani.

Ryszard Zioba.